

специфіку роботи з конкретною категорією населення. Окрім цього, значна частина часу впродовж навчання відводиться практичним заняттям, які дають змогу студентам реально спробувати себе в ролі соціального працівника.

З огляду на це, виховання толерантної, демократичної, відповідальної, високоморальної особистості стало пріоритетним завданням в процесі підготовки фахівців з соціальної роботи сучасної Великобританії. Основна мета цієї підготовки є навчання кожної особи перш за все бути людиною, адже від цього залежить рівень життя суспільства, рівень суспільного благополуччя, ступінь почуття захищеності та потреби.

Список використаних джерел:

1. Васюк О. В. Професійна підготовка фахівців з соціальної роботи у Великобританії / О. В. Васюк // Педагогічні науки, 2011. – № 58. – С. 8.
2. Кремнева Т. Л. Технологія навчання практиці соціальної роботи у Великій Британії / Т. Л. Кремнева // Педагогіка, 2001. – № 1. – С. 82-87.
3. Пічкарь О. П. Система підготовки фахівців соціальної роботи у Великій Британії : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / О. П. Пічкарь. – Тернопіль, 2002. – 24 с.
4. Хакетт С. Стандарти соціальної роботи і програми підготовки спеціалістів соціальної сфери: видення проблеми / С. Хакетт // Практична психологія та соціальна робота, 2001. – № 4. – С. 9-11.

Силкіна С.А.

аспірант,

*Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка*

КЛАСИФІКАЦІЯ ВАЖКОВИХОВУВАНИХ ПІДЛІТКІВ

Проблема важковихованості підлітків дістала широке висвітлення у сучасній та зарубіжній науковій літературі. Не зважаючи на те, що із зазначеного напрямку накопичено великий фонд наукових праць все ж варто констатувати, що серед дослідників і до нині не існує не тільки загальноприйнятого визначення терміну «важковихованість», але і самої класифікації даного відхилення.

На нашу думку, найбільш повним та змістовним є наступне визначення важковихованості – це специфічна поведінка дитини, яка проявляється в опорі на педагогічні, виховні та соціально-педагогічні

впливи, породжена причинами соціального чи психологічного характеру та ускладнює процеси соціалізації та адаптації дитини у соціумі.

Серед науковців, які зробили спробу класифікувати категорію важковиховуваних учнів були Л. Виготський [4], В. Сухомлинський [12], Л. Керімов [14], Є. Погрібняк [13], І. Невський [8], Л. Зюбін [5], Б. Алмазов [3], Є. Кравцова [8], Н. Максимова [11], Н. Вайзман [2], Т. Молодцова [6], В. Татенко [14], В. Кащенко [7], В. Баженов [1], А. Кочетов [10] та інші.

Зупинимося на трьох типологіях, які на нашу думку є найбільш доречними і вдалими.

Так, В. Баженов виділяє 3 групи дітей за ступенем важковихованості.

До першої групи входять діти з незначним ступенем педагогічної занедбаності. У них негативні риси і якості є нестійкими. Зберігається інтерес до школи; ставлення до навчання, в цілому, є позитивним. Відсутні конфлікти з учителями та однолітками. Їм властиві такі якості, як лінощі, невміння протистояти своїм ситуативним негативним потягам, пустощі, неухважність, неорганізованість [1, с. 18-19].

Дітей другої групи характеризує низька успішність, конфліктні відносини з колективом однолітків, вчителями. Ці діти проживають, зазвичай, в неблагополучних сім'ях. Вони вирізняються показною грубістю, часто прикривають відсутність волі, демонстрацією байдужості. Як правило, підлітки другої групи не здійснюють відвертих хуліганських вчинків. Конфлікти з учителями виникають через невстигання у навальній діяльності [1, с. 20].

До третьої групи дослідник відносить дітей, які характеризуються негативним ставленням до моральних і правових норм. Їм притаманна відверта грубість по відношенню до батьків, вчителів і однолітків. Обставини в сім'ї підлітків даної групи, зазвичай, є неблагополучними: пияцтво, сварки, фізичні покарання, у багатьох відсутній один з батьків, частіше – батько. Цих дітей відрізняє відставання в інтелектуальному розвитку. Більшість з них курять, вживають нецензурні слова. Їх соціальні інтереси визначаються як обмежені й примітивні. З огляду на те, що в класних колективах такі діти знаходяться в ізоляції, вони намагаються компенсувати таку ситуацію спілкуванням з подібними до себе. У них слабо розвинуті процеси гальмування, наявні викривлені бажання і потреби, негативне ставлення до суспільної праці. Учні цієї групи тяжко зносять режим і дисципліну [1, с. 22].

Дещо подібні класифікаційні ознаки знаходимо у типології за рівнями яку пропонує А. Кочетов. Дослідник так як і В. Баженов розрізняє важковиховуваних за трьома рівнями.

Перший рівень характеризує нестійких дітей, у яких відбувається поєднання негативних властивостей з невизначеною ситуативною

спрямованістю. Відхилення в поведінці відбувається випадково, за несприятливих обставин, спостерігається і тимчасове вибіркоче негативне ставлення до виховання. Спрямованість таких дітей характеризується тимчасовою захопленістю корисною справою; проявляються окремі прогалини в загальному розвитку (успішність є задовільною, іноді чергуються протилежні оцінки); яскраво виражений лише один певний недолік, різко виражена нестандартність характеру, слабка самокритичність і вимогливість до себе [10, с. 36].

До другого рівня дослідник відносить егоцентричних дітей з негативним ставленням до школи, до виховного впливу, у яких переважає спрямованість на себе і формується стійка егоїстична позиція в житті; виявляються прогалини в розумовому і моральному розвитку; за несприятливих обставин можуть проявитись 2-3 серйозні недоліки, що стійко взаємодіють між собою. Переважає завищена самооцінка, рівень вимогливості до інших є вищим, ніж до себе [10, с. 36].

До третього рівня відносяться учні, які знаходяться на межі правопорушень. Це діти з негативним ставленням до виховного процесу, до норм моралі, до колективу однолітків. У них яскраво виражена негативна спрямованість, закріплюється відповідна лінія поведінки і система провідних мотивів, які виправдовують їх вчинки. В розумовому, моральному і вольовому розвитку у них спостерігаються серйозні прогалини, які роблять психіку вразливою (загострене самолюбство, химерність характеру і поведінки, «дивацтва», нездорові потреби та ін.). Розвивається самовтіха, причини своїх неуспіхів діти вбачають у злих намірах інших, в неблагополучних умовах, а не в самих собі. Вимогливість до себе відсутня [10, с. 37].

Розглянувши дві вище описані класифікації можемо стверджувати, що і в першому і в другому випадку, науковці характеризують важковиховуваних підлітків за ступенями: від легкої форми прояву відхилень у поведінці, до більш запущеної – власне важковиховуваності.

Варто акцентувати увагу також на тому, що В.Г. Баженов класифікуючи важковиховуваних оперує поняттям «педагогічна занедбаність» відносно першої підгрупи. Таким чином погоджуючись з тим, що саме з неї в подальшому і розвивається важковиховуваність. Вцілому науковці майже одностайно наголошують, що основними ознаками важковиховуваності є низька успішність підлітка, конфліктність з учителями, відставання в інтелектуальному розвитку, а також нехтування моральними нормами.

Змістовно іншою, але логічною у контексті нашого дослідження є типологія важковиховуваних підлітків яку запропонувала Н.Ю. Максимова.

Дослідниця виокремлює групи дітей в залежності від детермінант соціальної дезадаптації, при цьому визначаючи причини несприйняття педагогічних впливів цими дітьми:

1) слабка сформованість особистісних структур, низький рівень розвитку моральних уявлень і соціально-схвалюваних навичок поведінки (педагогічна занедбаність);

2) особливості в розвитку вищої нервової діяльності (акцентуації характеру, емоційна нестійкість, імпульсивність і т.д.);

3) невмілі виховні впливи (ситуативна важковихованість);

4) функціональні новоутворення в особистості (власне важковихованість) [9, с. 6].

Аналіз та співставлення класифікації Н. Максимової та запропонованих двома попередніми авторами дав змогу відзначити, що дослідниця близька до варіанту типологізації за В. Бажаном, ставлячи на перший план саме педагогічну занедбаність як первопричину важковихованості.

У той же час авторка відносить власне важковихованість до четвертої групи, називаючи її новоутворенням, та підкреслюючи, що між нею і педагогічною занедбаністю (перша група), знаходяться підлітки з вираженими психологічними ознаками, а також ті, що проявляють відхилення у поведінці в наслідок невмілих педагогічних впливів.

Таким чином, можна зробити висновок, що складність та багатогранність поняття „важковихованість” спровокували не тільки відсутність єдиного трактування, а й класифікації даного відхилення. Найбільш повною, на нашу думку, є типологія запропонована Н. Максимовою, які виділила: педагогічну занедбаність, акцентуацію характеру, ситуативну та власне важковихованість.

Список використаних джерел:

1. Баженов В. Г. Воспитание педагогически запущенных подростков. – К.: Рад. шк., 1986.

2. Василькова Ю. В., Василькова Т. А. Социальная педагогика: Курс лекций: Учебное пособие для студентов пед. вузов и колледжей. – М.: Изд. Центр «Академия», 1999.

3. Воспитание трудного ребенка: Дети с девиантным поведением: Учебно-методическое пособие / Под. ред. М. И. Рожкова. – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2001.

4. Выготский Л. С. Основы дефектологии. – СПб. : 2003. – 654 с.

5. Зинченко С. Н. Трудные дети. – К. : Рад. шк., 1986.

6. Казакова О. Супровід дітей «групи ризику» // Завуч. – 2002. – № 7. – С. 7.

7. Кащенко В. П. Педагогическая коррекция. Исправление недостатков характера у детей и подростков: кн. для учителя / В. П. Кащенко. – М. : Просвещение, 1994. – 223 с.

8. Кравцова Э. М. Формы и метода работы с подростками. – К.: Вища школа, 1986.

9. Козубовська І. Особливості спілкування з важковиховуваними дітьми [Текст] / І. Козубовська, Г. Товканець // Дивослово. – 1998. – № 7. – С. 31-33.

10. Кочетов А. И., Верцинская Н. Н. Работа с трудными детьми: Книга для учителя. – М.: Просвещение, 1986.

11. Максимова Н. Ю. Виховна робота з соціально дезадаптованими школярами: Методичні рекомендації. – К.: ІЗМН, 1997.

12. Натанзон Э. Ш. Психологический анализ поступков и способы педагогического воздействия на личность. – М.: Просвещение, 1968. – 207 с.

13. Погрібняк Є. П. Виховання «важких» підлітків. – К.: Знання, 1979.

14. Трудный подросток: причины и следствия. / Под ред. В. А. Татенко. – К.: Рад. школа, 1985.